

Részvényilatkozatok a templomban.

(A kondoleálás sorrendjében.)

Vásárhelyi János *püspökhelyettes az Erdélyi Református
Egyház nevében.*

Főtisztelendő és Méltóságos Elnökség!

Az Erdélyi Református Egyházkerület képviselőjében jelentünk meg, hogy kifejezésre juttassuk őszinte részvétünket boldogult Főpásztoruk elhunytá felett.

A boldogult nemesszívű Főpásztorunk a kegyelmes Isten életében a legnagyobb jutalmat adta meg. Ötven évi buzgó, bölcs és áldott püspöki szolgálatának határkövénel felemelt fővel állhatott népe elé, mint Izrael népének papja, bölcs vezére, Sámuel, tette egykor. Ő is oda állhatott a Sámuel kérdésével: „Itt vagyok, tegyetek bizonyosságot ellenem az Ur előtt és az ő felkentje előtt: kit csaltam meg, kit sanyargattam és kitől fogadtam el ajándékot, hogy amiatt szemet hunyjak — és visszaadom néktek.“ És, mint Sámuelnek, neki is egy ország népe felelt: „Nem csaltál meg minket, nem sanyargattál minket“. Ez a papi életnek megdicsőülése. Amikor egy hosszú, küzdelmekkel teljes pálya végén felemelt fővel, igaz erkölcsi öntudattal oda állhat Valaki népe elé a kérdéssel: „Kit csaltam meg, kit sanyargattam, kitől fogadtam el ajándékot?“ És a nép szemtől-szembe állapítja meg: Ez az ember önzetlenül szolgált és javunkat akarta.

Ferencz József püspöknek ezt a nagy jutalmat adta meg hűséges koronájaképen az Isten. Amit Ő hátrahagy örökségképpen Egyházának, egész nemzetének, az megbecsülhetetlen drága kincs. Egy nemesen szép, megtisztultan emberi, áldott élet, tiszta karakter példaadásának erőforrását hagyta nemcsak forrón szeretett Egyházának, hanem mindnyájunknak. Egy nemzetnek pedig legigazibb gazdagsága azok az erőforrások, melyeket nagy fiainak és leányai-

Részvényilatkozatok a templomban.

---

nak életéből merít. Egyéb örökségek elveszhetnek, de nagy jellemi elveszítetetlenek. Nekünk Bethlen Gábor fejedelmi alapítványokat hagyott, óh, hogy elsodorta azokat a történelmi ítélet árvize, de hősiesség példaadása megmarad s valahányszor szívünk megremeg, az ő vallomása cseng vissza lelkünkben: „Ha Isten velünk, ki lehet ellenünk? Senki, bizonyára senki“.

Mi bizonyoságot teszünk arról, hogy az Unitárius Egyház nemes püspöke is ott van azon „Őr lelkek“ sorában, akiknek szívéből új és új erőt, biztatást, hitet meríthet minden nemzedék a további küzdésre. Áldott az, akit erre méltatott a kegyelem Atyja, de dicsősége ez annak az anyának, apának, Egyháznak, ha ilyen őrelkek ajándékozásával tudják megmutatni, hogy van bennük igaz érték az emberiség szolgálatára.

Áldjuk a nemes halott emlékezetét és tisztességet teszünk a Méltóságos Elnökség előtt az Unitárius Egyháznak Ferencz József püspök áldásos életéért.

Kívánjuk, hogy a nemes férfiú helyét méltóan töltsse be az érdemes utód. S a boldogult püspök példaadása a békesség lelkével egyesítsen minket a szentek igaz szolgálatában. A mélyen megpróbált családnak, az egész Egyháznak Isten áldása, kegyelme adjon vigasztalást és erőt.

Sulyok István püspök a Királyhágón-túli református egyházkerület nevében kondoleált.

Ürmösi Károly esperes-lelkész a kolozsvári Unitárius Egyházközség nevében.

Méltóságos Elnökség!

Mélyen tisztelt gyászoló család!

A Kolozsvári Unitárius Egyházközség nevében kívánunk osztolni abban a nagy fájdalomban és veszteségérzetben, amely ma nagyon széles körre terjedő, nagyon sokak által őszintén átérezett fájdalom és veszteségérzet.

Azzal a mély és őszinte részvétellel kívánunk osztozni, amelynek forrása a visszaemlékezés egy szép és nemes összeköttetésre, egy bensőségteljes lelki kapcsolatra, amelyben a már néhai, dicső emlékeztető Főpásztorunk állott — hosszú időn keresztül — ez egyházközséggel, mint az ő lelkészi működése helyével.

Hangsúlyozzuk: hosszú időn keresztül. Mert ez az összeköttetés nem csupán arra a mintegy 20 évnyi időre terjedt, amelyben ő, mint kolozsvári egyházközségünknek előbb segéd-, majd rendes papja teljesített szolgálatot s hirdette az ő széles körben híressé vált ragyogó ékesszólásával az egy Istennek dicsőségét s Jézusnak evangéliumát.

Ő papja maradt az egyházközségnek tovább is; püspöki székbe emelkedése után is mindvégig —, így láttuk, tudtuk és éreztük ezt.

Papja maradt nem egyházalkotmányi értelemben. De az egyházközség ügyei iránt mindvégig érzett őszinte érdeklődésével. Papja továbbra is megmaradt szónoki készsége, nem egyszer megisméltető igehirdetői szolgálatai által, amelyek szónokra és hallgatóira nézve egyaránt a lelki gyönyörűség forrásai voltak. És papja maradt — főként — papiasan nemes példaadásával: szép családi életével, templomlátogató buzgóságával, Isten iránt soha — semmi változások között — nem lankadó bizalmával.

És éppen ezért papja marad Ő továbbra is az egyházközségnek.

Nagy papja.

A hálás emlékezetben!

Ő most is, amidőn utóljára van itt ezen a szent helyen, ahol életében olyan ritkán láttuk üresen az ő helyét, papként hirdeti a vigasztalás ígét.

Vigasztalva minket azzal a szent reménységgel, amelyet az ő nemes példájából kisugárzó fény táplál a mi lelkünkben, hogy: „az igazak fényleni fognak, mint a nap az ő Atyjuknak országában“, mert „az igazság kiragad a halálból“ s „az igaznak emlékezete is áldott“.

Legyen áldott az ő emlékezete! S legyen megszentelve főként az ő nemes példájának követése s az ő egyházépítő munkájának folytatásában mutatkozó nemes hév és ügybuzgóság által!

Kérjük a Mélt. Elnökséget és a mélyen tisztelt gyászoló családot: fogadják szívesen tőlünk őszinte fájdalomknak és mély részvétünknek ezen megnyilatkozását.

Dr. Licențiu Pandrea főesperes az erdélyi görög katolikus Egyház nevében kondoleált.

Dr. Patay József rendfőnök a Romániai Kegyes Szerzetrend nevében.

Érdemes, bölcs Püspök Atya! Egy hosszú, tartalmas élet végén, egy rövid szenvedés után megpihentél! Erőd elernyedte, idegeid megbénultak, — nyugszol. Pihenő helyed e koporsó, majd a néma sír. Amikor elnézem kihült porhüvelyedet, valami vágy fog el. Szeretném kikeresni Benned azt az idegszálat, mely bennünket szeretett. De nem találhatom meg. S ha ide gyülne a világ minden hírneves anatómusa, nem találnák meg ők sem. Felfedeznék talán azt az idegszálat, amely élessé tette, vagy könnyfátyollal borította be hajdan ragyogó szemeidet; meglelnék talán azt az idegszálat, amely egykor biborra festette halvány arcodat, de azt, amely bennünket szeretett, nem találnák meg ők sem soha. Az ugyanis, amely Benned bennünket szeretett, az a Te lelked volt, amely az örökkévalóság honába költözött.

S hogy ne legyünk szegényebbek a Te szeretetteddel — mert minden valódi értéket, minden igazi kincset örökre megőriz számunkra az emlékezés —, mi kitörölhetetlenül emlékezetünkbe vésünk nemes alakodat és nem felejtünk el Téged soha. De a még így felére olvadt bánatunk is igen nagy, lelkünk őszinte részvétellel van tele és ezeket az érzelmeket szomorúan tolmácsolom az árván maradt egyháznak és a gyászba borult hozzátartozóinak, a Romániai Kegyesrendnek, a Rend kolozsvári társházának és a kolozsvári róm. kath. főgimnáziumnak a nevében.

Frint Lajos *superintendens a romániai zsinatpresbiteri ág. hitv. ev. superintendensia nevében.*

Méltóságos és Főtisztelendő Elnökség!

A zsinatpresbiteri ág. hitv. ev. egyház képviselőjében jöttünk el, hogy az unitárius egyház nagy gyászában testvériesen osztozzunk, hogy nagy, mindenki által tisztelt és nagyrabecsült püspöké-

nek, Ferencz Józsefnek ravatalánál a szeretetnek, nagyrabecsülésnek és kegyeletes érzésnek koszorúját letegyük.

A lélek uralja a testet és a lélek vezet el az Úrhoz hitszeretet és reményben. Ezen lélek lakozott elköltözött Püspöküknek törékeny testében és ez adott erőt néki, hogy hittestvéreit az Úrhoz tudja emelni. Ezen lélek hatott családjában, hogy abban az élet öröm- és bánatteljes napjaiban is Isten-félelem, a szeretet és a remény lakozott. Ezen lélek egyesítette és ellenállhatatlan erővel hatott a hit- és fajtestvérekre és támasztotta azokban az együttérzést, a hithűséget, az áldozatkészséget, a tiszta erkölcsöket és a felvilágosodás és tudományiránti szeretetet. Ezen lélek kapcsolta össze az ő nagy lelkét az emberiséggel és tette őt, nemcsak itteni híveinek, hanem Európa és Amerika összes unitárius testvéreinek szeretett, nagyrabecsült vezérférfiává, egyházi téren pedig püspökévé.

Ezeket az igazságokat vallva, az unitárius egyház püspöke iránt érzett szeretetünk és elismerésünket tolmácsolva, kegyeletes szívvel veszünk részt a nagy gyászban, amely a megboldogult családját és az egész unitárius egyházat érte és kérjük, hogy ezen részvényilvánításunkat elfogadni kegyeskedjék avval a kéréssel az Egek Urához, hogy Püspöküknek nagy lelke sohase legyen távol az Egyházától, a Családjától és mi mindnyájunktól.

Amen.

Dr. Tavaszy Sándor az erdélyi ref. egyházkerület kolozsvári Theologiai Fakultása nevében.

Főtiszteletű és Méltóságos Elnökség! Az erdélyi református egyházkerület kolozsvári theologiai fakultása, tanár-kara és előljárósága nevében jöttünk, hogy kifejezzük őszinte testvéri részvétünket. Meg vagyunk győződve, hogy Erdély minden zúgában megállást parancsolólag visszhangzik a fájdalmas hír: Ferencz József unitárius püspök kilépett a földi élet határai közül s immáron ott áll az Atya tekintete előtt, földi munkája és emberi személyisége pedig a történelem ítélőszéke előtt ragyog. Ferencz József magyar unitárius püspök prófétai lélek volt. Komoly, súlyos személyiség s rendkívül lekötelező, meleg és szíves ember. Mi, akik az ő testvéregyházán kívül állunk, különösen az utolsó évtized katasztrófális napjaiban

Részvényilatkozatok a templomban.

láttuk meg az ő nemes jellemének mindeme ragyogó vonásait. Élő kapcsolat volt ő az erdélyi magyar felekezetek között annyira, hogy nem egy ellentétes hullám egyenesen az ő kiegyenlítő személyiségén törött meg s ölekezett testvérileg össze. A történelmi pragmatizmus feladata lesz majd megállapítani, hogy mit jelentett Ferencz József püspök az erdélyi magyarság testvéri egységének építésében és fenntartásában!

És egy darab élő erdélyi történet volt ő. Élő intés és figyelmeztetés volt arra a nagy nemzeti közösségre, amelyből az Úr kiszakított minket. Élő intés és figyelmeztetés arra, hogy annak a nagy közösségnek drága szellemi és erkölcsi javait, létünk veszélyeztetése nélkül, megtagadnunk és elfelejtenünk soha sem szabad. Ferencz József átszellemült nemes alakja egyben vigasztalás és biztatás volt a jelen keserőségei és próbái közepette.

És el kell ismernünk és meg kell mondanunk, hogy nagy nyeresége és kivételes munkása volt ő az erdélyi magyar protestantizmus theologiai tudományosságának. A tudományos puritanizmus és a tudományos becsületesség igazi példányképe volt. A lelki tisztaság, a logikai egyértelműség és átlátszóság nemcsak írói, de egész szellemi élete jellegzetes karakterét határozta meg. Ebben a tekintetben példánykép volt és lesz reánk nézve is. Ferencz József egész életstílusa megkapó és felemelő hatású, amely felett az erdélyi szellemi élet nem tud napirendre térni!

Mély tisztelettel kérem a Főtiszt. és Mélt. Elnökséget és a megboldogult nagy férfiú családját, hogy fogadják el testvéri részvétünk őszinte kifejezését.

Dr. gróf Bethlen György elnök,
az Országos Magyar Párt nevében.

Méltóságos és Főtisztelendő Elnökség!

Ámbár a Gondviselés által végesnek rendelt emberi élethez viszonyítva, a patriárhák korát érte el Istenben megboldogult Ferencz József püspök úr Atyánkfia, mégis, amire szorongó szívvel már régóta előre el kellett, hogy készüljünk, közülünk való elköltözésének gyászhire porig sújt le mindnyájunkat.

Kimondhatatlanul nagy csapás érte szűkebb vérszerinti családját, melynek szeretettel eltelt jóságos feje volt. Egyházát, mely-

Részvényilatkozatok a templomban.

---

nek három emberöltőn át hű szolgálja és több, mint félévszázadon keresztül a földön lelki feje volt, de ezenkívül az egész magyarságot, amely a magáénak ismerte, tartotta és tartja soha el nem felejthető emlékétt.

Főpásztori szent munkáján kívül irányítólag, vezetőleg vett részt közéletünknek majd minden terén.

Bölcsessége és a szent papi életében már az Örökkévalósággal ölelkező lelkének messze a földi hiúságok felé emelkedéséből következő kisugárzása megnyugtatólag, javítólag, nemesítőleg, acélozólag és felemelőleg hatott mindnyájunkra, tartoztunk legyen bármely egyház kötelékébe. Érezhettük ezt nemcsak a jó sorsban, de főleg akkor, mikor a balsors kiméretlenül sújtott.

Ezért pótolhatatlan az utána maradó ür, mert ritka tudásán, bölcsességén, munkaerején kívül, emez állandó gazdag lelki ajándékaival lettünk szegényebbek.

A hozzá legközelebb állott Méltóságos és Mélyen Tisztelt gyászoló család és Főtisztelendő Egyháza, fogadják a Magyar Párt, helyesebben a magyarság általam tolmácsolt őszinte, mély részvéteinek nyilvánítását.

Legyen áldott emléke, legyen az egy világító fáklya az éjjeli sötétségben, amely a jobb jövő felé vezető útunkat mutatja, legyen áldott az Úr Isten szent neve és legyen áldott az Egyház, kik őt mindnyájunknak ajándékképpen adták.

Sándor József *alelnök-főtítkár az EMKE nevében.*

Méltóságos és Főtisztelendő Egyházi Elöljáróság!

Mélyen tisztelt gyászoló család!

Az egykor nagy, ma kicsiny, de Isten után reméljük ismét nagyvá leendő EMKE s ezzel a magyar nemzeti társadalom nevében jöttünk kifejezni őszintén és igazán érzett részvétünket. Annál inkább, mert valójában mi is gyászosok, vesztesek vagyunk. Mert Ferencz Józsefben, a föld összes unitáriusai és közelebbről a romániai unitárius egyház fejében mi is egyik legodaadóbb, legönfeláldozóbb tagtársunkat, vezérmunkásunkat és oszlopunkat veszítettük el. Kezdetől alapító-választmányi, majd direktoriumi és végül

örökös dísztagja volt az EMKE-nek, aki legsűrűbben vett részt az üléseinken, fogadta felkéréseinket és megbízatásainkat s nehéz időkben sok figyelemmel és körültekintéssel vezette egyes köz- és választmányi üléseinket is. A legválságosabb idők egyikében mondta az elnöki székből, intve és figyelmeztetve a jelen nehéz sorsba jutott magyarokat: Gyermekeim, szeressétek egymást! Az EMKE mindezekért kimondotta, hogy Ferencz József elhunytát külön gyász-értesítőn közli a tagjaival és a testvér-egyesületekkel, nevére az EMKE-ben kulturális-alapítványt létesít s emlékéét az egyesület évlapjain másképp is méltón fogja megörökíteni.

Részemről különösen is megtanultam Őt tisztelni és becsülni, mert közel 50 évi együttmunkálkodásban láttam Őt fáradni, nemcsak mint egyháza fejét, mint örökös dísztagunkat, hanem mint önzetlen hazafit és más téren is társadalmi embert, szerető és gondos családfőt és ami az életben legritkább, mint őszinte, igaz jóbarátot is. Azért hódolattal hajtjuk meg előtte lobogónkat s külön azelőtt is, aki egy hosszú s mégis oly rövid életen át volt odaadó hitvese, társa, gondozója, örömeinek és bánatainak, dicsőségének és küzdelmeinek részese és megosztója úgy, hogy ritka példája és mintája maradjon a családi élet szentsége és tisztasága intézményének e világ előtt.

És most feléd fordulva, nagy halott, engedd meg, hogy utóljára úgy, mint életedben annyiszor, még egyszer „kedves Józsi bátyánk!”-nak szólítsunk Tégedet s kérjük, hogy szellemalakoddal a túlvilágról is munkálj, küzdj és harcolj miérettünk, hogy hovatovább enyhülve és javulva az emberiség és fajunk-nemzetünk sorsa, végzete, — lássa mindenki mikép, amint Te tanítottad: Isten a világot valóban igazságra és kegyelemre építette! Isten veled!

Ioan Hossu *director general de control, a C. F. R. kolozsvári igazgatósága nevében kondoleált.*

Dr. Gál Kelemen *tb. igazgató a kolozsvári Unitárius Kollégium nevében.*

Főtisztelendő Elnökség!

Ezelőtt 30 esztendővel innen, erről a szent helyről temettük egyházunknak eddig *legnagyobb világi fiát* egy nagy boldog ország

általános gyásza közepette. Ma temetjük egyházunknak *egyik legnagyobb egyházi fiát* egy sokat szenvedett faj általános részvéte mellett. Mindakettő az egyszerű, szürke tanári katedra mellől indult el s innen lendült arra a magaslatra, ahonnan a hír országghatároktól, sőt óceánoktól sem korlátolva, szárnyára vette nevüket. Mélységes bánatunkba ez a büszkeségnek némi érzelmét vegyíti. Midőn veszteségünk felett fájdalmunkat kifejezzük, kérjük a mindenható Istent, adjon ennek a kicsiny egyháznak jövőben is olyan bölcs pásztorokat, aminő a megboldogult volt s ennek a szegény szenvedő és sorsverte fajnak olyan rendíthetetlenül hű és igaz vezetőket, amilyenként mellette a megpihent főpap őrtállott. Ezekkel a gondolatokkal tolmácsoljuk a kollégium tanári karának részvétét és elvesztése feletti fájdalmát.

Vári Albert *vallástanár, alelnök és szerkesztő, az Unitárius Irodalmi Társaság és a „Keresztény Magvető” nevében.*

Az Unitárius Irodalmi Társaság és a „Keresztény Magvető” szerkesztősége nevében fejezem ki őszinte részvétünket, ami közös, nagy halottunk ravatala mellett. Az Istenben boldogult nagy halott Társaságunknak elnöke volt, aki nagy tekintélyével kifelé nemcsak súlyt és erőt adott minden megmozdulásunknak, hanem szellemének fényével bent is világított és irányt jelölt. Folyóiratunknak pedig kezdettől fogva a leglelkesebb munkatársa és anyagi támogója volt. Milyen nagy örömmel adtuk ki most éppen sajtó alatt levő füzetünkben reménységtől dúzzadó és keresztény hittel telt Emlékeit, amelynek utolsó mondatából még a teljes bizalom hangja csendül ki! Milyen hálával fogadtuk folyóiratunk 60-ik évfordulója alkalmából írott megleghangú üdvözlő sorait, mint, aki még egyetlen élő volt azok közül, akik ezelőtt 67 évvel megalapították! Amikor emez írásait nyomdába adtuk, akkor még korántsem gondoltunk arra, hogy szeretett főpásztorunknak és elnökünknek ez lesz a hatyúdala.

Most mi is úgy állunk itt, mint az árva gyermekek az édes-apa koporsójánál. Fájdalmunkban az a hit nyújt vigasztalást, hogy Isten nem hagyja el az övéit. Mi is azért imádkozunk a jó Istenhez, hogy forrón szeretett családját vigasztalja s nekünk adjon hozzá méltó bölcs és igaz vezetőket.

Pop Danila *tábornok a VI. hadtestparancsnoksága
nevében kondoleált.*

Alberti Richárd *ág. hitv. kolozsvári lelkész a kolozsvári
lutheránus egyházközség nevében.*

Főtisztelendő Elnökség!

A kolozsvári lutheránus egyházközség nevében bátorkodunk megjelenni, hogy a mély gyászba borúlt unitárius testvéregyháznak és a gyászoló családnak legbensőbb részvétünket tolmácsoljuk. E két egyház történetesen tözomszédságban van; ennél fogva az immár megboldogult nagy püspöküknek a szó szoros értelmében párját ritkító és hatalmas egyénisége az évek hosszú során át közvetlenül is hatott reánk. Azért nyugodtan mondhatjuk, hogy gyászunk és részvétünk őszinte és mély.

Es sei nur gestattet, besonders zu betonen, dass auch die deutschen Lutheraner unserer Kirchengemeinde in tiefster Ehrfurcht und Ergriffenheit an diesem Sarge stehen.

Főtisztelendő és Méltóságos Ferencz József unitárius püspök emlékéért mindig kegyelettel fogjuk megőrizni. Egyúttal bátorkodom bejelenteni, hogy Főtisztelendő D. Dr. Teutsch Frigyes püspök úr megbízásából a temetésen az ág. hitv. ev. országos konzisztóriumot is képviselem.

Dr. Eisler Mátyás *főrabbi a kolozsvári neolog izraelita hitközség
nevében.*

Mélyen megilletődött szívvel állunk e ravatal előtt, hogy a kolozsvári izr. hitközség nevében mélységes részvétünket fejezzük ki a méltóságos és főtisztelendő Egyházi Képviselő Tanácsnak ama súlyos veszteség alkalmából, amely feledhetetlen érdemű főpásztora elhunytával érte a testvéregyházát.

Minden elmulás fájdalommal illeti meg az emberi szívet, mert mindig újra tudatunkra hozza, mily esendők vagyunk. Hát

még az olyan élet elmulása, mint a Dicsőülté, amely oly kivételesen gazdag volt belső tartalmában és erkölcsi értékekben s amelyet oly kivételesen hosszúra nyújtott Isten jósága, hogy szinte úgy hatott ránk, mint a bibliai időkbeli áldásul itt maradt patriarka, mint letűnt szebb idők fenkölt eszméinek és nemes törekvéseinek elevenné vált emlékoszlopa. Mert ő nemcsak saját egyházának volt lángoló buzgalmú főpapja, nemcsak saját nemzetének rettenthetetlen bátorságú bajnoka, hanem ragyogó mintaképe az embernek általában: mint életkorával, úgy emberi erényeivel is magasan fölötte állva ugyan az átlagembernek, de éppen azért messzire kimagasló példaképe is embertársainak, aki életével csak a jónak és szépnek szolgált, türelemre és megértésre tanított, szeretetre és egyetértésre buzdított. Ezért siratjuk őt mi is, akik más formák közt imádjuk az ő Istenét, a mindnyájunk Egyistenét; vagy nem is őt siratjuk, aki egy hosszú élet fáradságos munkája után rászolgált a végső pihenésre, hanem siratjuk önmagunkat, a ma társadalmát, amely szegényebb lett egy ilyen ritka emberpéldánnyal, szegényebb a szeretet egy fölkent fejedelmével, a szeretetben oly szegény, gyűlöletben oly gazdag e mai világban.

Örök emlékezésünk nem hervadó koszorúját tesszük le ime ezért ravatalára és imádkozunk az Egek Urához, hogy idvezült lelkét jutalmazza földöntúli üdvösséggel, halhatatlan boldogsággal.

Dózsa Endre elnök az Erdélyi Irodalmi Társaság nevében.

Temetni jöttünk Ferencz József unitárius püspököt s lelkünkben mindnyájunknak ott ég a templom ormán aranybetűkkel írt jelmondat: „in honorem solius dei!”

Mert az isteni gondviselésnek útját láttuk abban, hogy ez a keresztény és emberi nagyság magyarnak született. Ez a hivalkodás nélküli, de méreteiben mégis impozáns templom, közepén az elhunyt püspök ravatalával és körülötte a meghatott embertömegekkel, mintha megszólalna; mintha a különben néma falak az emlékezés szárnyán újra meg újra visszhangoznák azokat a ragyogó szónoki remekeket, amelyek annyiszor hangzottak el Ferencz József ajkairól, hogy bent a falak között és igen gyakran messze

túl ama falakon alkotó hitet és bizakodó reménységet keltsenek fel és tartsanak ébren az egész magyarságban.

Ebben a templomban nincsenek oltárok, de oltár volt Ferencz Józsefnek mélyen járó és magasán szárnyaló lelke. Ez oltáron két kiolthatatlan láng égett egyforma magasságban „in honorem solius dei“. Az egyik egyházának hűséges szolgálata, apostoli fáradhatatlan kitartással és szerénységgel, a másik magyar nemzetének multja alapján jövőjébe vetett rendíthetetlen hite, a fajszeretet mindig izzó tüzével.

Ezt a hitet alkotó munkával táplálta. Három nemzedéken keresztül ott küzdött a változékony magyar sors hányattatásában, mindig első sorban a küzködők között. Kimagasló állása elnyerésekor élte a magyar optimizmus a fénykorát. Akkor tört fel Budapest a magyarság Párisává. Akkor vert le magasabb hullámzást Budapestről a magyar sovinizmus, akkor volt a nemzeti lázban a túlzott remények foglalataként napirenden Vörösmarty mondása, „minden ember legyen ember és magyar!“

Ferencz József püspököt, mint igazi erdélyi embert, a vallási és nemzeti türelmesség klasszikus hazájának szülöttét, nem foghatta és nem is fogta el ennek a sovinizmusnak délibábja. Országhatárok felett nemzetek kiegyensúlyozottságát kereste, erősítvén az angolokkal, amerikaiakkal és minden más népekkel a lelki kapcsolatokat. „In honorem solius dei“. A krisztusi szeretet vallásával meg is találta az időkben változható délibábok helyett azt, ami maradandólag alapja lehet az emberi társadalom harmónikus fejlődésének. Mikor azután a világgyűlölet áradatában a magyarság nagy nemzetté válásának ideálja összetört, ugyanazon szeretettel lelkében, ugyanazon gondolatmenettel agyában, országhatáron belül és országhatárok felett építette a romokból a sors által egymásra utalt nemzetek kölcsönös megértését. Biztatta a csüggedőket, reményt szuggerált a reménytelenekbe. Tiszta lelkű és tiszta szándéku magasztos egyéniségével méltóan képviselte a hatalmasak előtt a magyarság tiszta lelkét és tiszta szándékát. Így egyesült benne a kifogástalan hűségű román állampolgár a kifogásolhatatlan fajszeretetében megingathatatlan magyarral. Így vált az ő közléte anélkül, hogy bármelyik oltárt elhanyagolta volna, az erdélyi magyarság megszívlelendő történetévé.

Abból az oltárból nekünk is jutott egy fénysugár: az Erdélyi Irodalmi Társaságnak tiszteleti tagja volt. Irodalmi hagyatékában nemcsak vallásos, hanem filozófiai és esztétikai szempontból is

igen sok gyöngyszem található. És ha közélete az értékes gyöngyöknek egész sorozata, ugy a magánélete gyöngyszerűen csillogó költemény.

68 éve, hogy egy fiatal szép leányt, Gyergyai Annát menyasszonyi fátyollal oltár elé vezetett, hogy azután ez a tiszta lelkű, gyöngéd feleség ötet vezesse a boldogság végtelenségébe. Így indultak el és a költemény ritmusa pillanatra sem lankadt. Az egymás után futó évek az egymásért égő szívekre nem vontak barázdát soha. 68 év után gyönyörű refrainjeként a költeménynek, Erdély közszeretében álló nagyasszonya menyasszonyi fátylát adja oda örökre távozó hitvesének, hogy avval menjen át az örökkévalóság boldogságába.

De mit beszéljünk a múlt időkről. A végtelenségből jövünk és a végtelenségbe távozunk, „a bölcső s koporsó közti űr századoknak szolgál mesgyéül“. Ezen a mesgyén kell haládnunk tovább, kisebbségi sorsunk még veretlen ösvényén. És ha már ez ösvényen egyik biztosan vezetőnket elveszítettük és mégis bolyonganunk kell tovább, százszorosan kell átéreznünk Aranynak intelmét:

„Lelj vigasztalást a szent igében, bújosunk a földi téreken... balzsamunk a hit malasztja legyen az elrejtett néma könnyeken“.

De a rejtett vagy nyílt könnyeink között megismétlődő refrain gyanánt legyünk hálásak, hogy ez a keresztényi és emberi nagyság magyarnak született.

*A külföldi államok angol, olasz, cseh, francia, magyar, osztrák és német konzuljai nevében Comte Gustave de Laique francia
* konzul kondoleált.*

*Kolozsvár város tanácsa nevében Dr. Mihali Tivadar
polgármester kondoleált.*

Dr. Szádeczky Gyula főgeologus-egyet. tanár az Erdélyi Muzeum Egylet Természettudományi Szakosztályának és az Erdélyi Kárpát Egyesületnek nevében.

Az Erdélyi Muzeum Természettudományi Szakosztálya és az Erdélyi Kárpát Egyesület, továbbá — nem utolsó helyen — a

Részvényilatkozatok a templomban.

---

magam és családom nevében jövök mélyen érzett, igaz részvétünket kifejezni.

Mi, akik a jó Isten legremekebb alkotásának, a Természetnek titkait kutatjuk és annak szépségeiben gyönyörködünk, jóllehet foglalkozásunk szerint látszólag távolabb állottunk a Megboldogulttól, mégis a valóságban igen közel állónak érezzük magunkat Őhozzá.

Én részemről sokszor gondoltam arra, — amit sajnálatomra nem volt alkalmam nagy halottunknak életében megmondani — hogy azokban a tüneményszerű egyházfejedelmi és családi sikerekben, amelyek a Megdicsőültet mathuzsálemi korán át mindvégig kísérték, része volt annak a *mathematikai alapnak* is, amelyről a kötelesség a fiatal tanárt a lelkészi működés terére szólította. Ugyanaz a matematika az ellenőrzője és irányítója kutatásaink alkalmával a lehetőségek útvesztőjében, a mi törekvéseinknek is.

Méltóztassanak tehát elhinni, hogy a mi részvétünk és fájdalomunk, amit e ravatalnál kifejezünk, nem szokásos formáság, hanem mélyen érzett, őszinte szívből fakadó valóság.

A kolozsvári kir. pénzügyigazgatóság nevében Victor Dimitriu administrator kondoleált.

*A kir. kormány és Cluj vármegye törvényhatósága nevében
Dr. Dan Parten prefect kondoleált.*

Id. báró Jósika Gábor róm. kath. Státus-elnök az Erdélyi Róm. Kath. Státus és a kolozsvári róm. kath. hitközség nevében.

Az Erdélyi Róm. Kath. Státus és a kolozsvári róm. kath. hitközség nevében jöttünk, hogy őszinte, szívből jövő részvétünknek adjunk kifejezést az Unitárius Egyház és a gyászoló család előtt nagy halottunk elhunytá felett.

Ismétlem, nagy halottunk! Mert ő a miénk is! Nincs az az erdélyi keresztyél lélek, nincs az a magyar szív, amely őt magáénak ne vallaná!

Fenkölt Püspökük volt, de ő nemcsak az egyházáért élt oly sikeresen hosszú életén át, de fenntartotta, éllesztette és terjesztette a hagyományos erdélyi felekezeti békét, és önfeláldozó munkásságot fejlesztett ki a magyar kultúra fenntartására és fejlesztésére.

Nem vigasztalni jöttünk, hiszen magunknak is vigaszra van szükségünk, csak kifejezést óhajtunk adni a mélységes gyásznak, amelyben az Unitárius Egyházzal együtt szíveinkben osztozunk.

Dr. Vékás Lajos *vezérigazgató a Minerva Rt. nevében.*

A Minerva Irodalmi és Nyomdai Müintézet Rt. igazgatósága, felügyelőbizottsága és tisztviselői kara nevében jelentünk meg, hogy az Unitárius Egyházat és a magyarság egyetemét ért mérhetetlen gyász alkalmából mélyen érzett, igaz részvétünknek nyilvánosan is kifejezést adjunk.

A megboldogult nagynevű egyházfő nem volt ugyan intézetünknek intézményesen működő tagja, mert magas kora s más irányú elfoglaltsága ebben akadályozták, de mint az intézetünknel érdekelt egyik magyar egyháznak bölcs vezetője, működésünket az alakulástól kezdve mindig élénk érdeklődéssel figyelte s amikor annak szüksége felmerült, minden alkalommal támogatásunkra jött.

Vállalatunkban azt az intézményt látta, amely hivatva van az évszázados magyar kultúrintézmények működésébe bekapcsolódva, művelni és fejleszteni az erdélyi magyar közművelődés ügyét s mert intézetünket ilyennek tartotta, ezért kitüntető figyelmét és szeretetét állandóan érezte.

Lapjaink útján többiben szólt a magyar olvasókhöz. Legutóbb, ezelőtt alig két hónappal, a nagy publicitású „Magyar Nép“ karácsonyi számában írt vezető cikket s ezen cikkében ismételten, mint életében annyiszor, olvasóinak a szeretetet, a békét s a megértést hirdette. Egy főpásztori levél volt ez a cikk, amelyben azonban nem egy felekezet híveihez, hanem felekezeti különbség nélkül, az összmagyarsághoz intézett felhívást egy jobb, egy megértőbb élet követésére. És amit szóval és írásban hirdetett, azt Ő nemes

Részvényilatkozatok a templomban.

---

példaadással egy páratlanul hosszú életem át gyakorolta s ezért reméljük, hogy szavai százezrek lelkében találtak őszinte visszhangra.

Ennek a nemes, fenkölt gondolkozású egyházfőnek az elvesztése minden magyar embernek lelkében mély fájdalmat okozott s ezért teljes mértékben át tudjuk érezni annak az egyháznak a pótolhatatlan veszteségét és mély gyászát, amely őt elsősorban és egészben magáénak vallhatta.

Ismételen fogadja a Mélt. Elnökség mély részvétünk tiszteletteljes nyilvánítását!

*Az erdélyi gör. kel. püspökség nevében **Laurențiu Ciurea** tanácsos kondoleált.*

*A Magyar Lutheránus Nőegylet nevében **özv. Török Sándorné és Dr. Höntz Kálmánné** kondoleáltak.*

Dr. Jelen Gyula elnök a *Kolozsvári Nemzeti Kaszinó* nevében.

Mi a Kolozsvári Nemzeti Kaszinó képviselőjében jöttünk e templomba, hogy hódoló tisztelettel elbúcsúzzunk a nagy Püspök földi porhüvelyétől!

A megboldogult Főpásztor tiszteleti tagja volt kaszinónknak! Ez a legnagyobb kitüntetés, amit ez a társadalmi egyesülés tagjának nyújthat! Mi tudjuk, hogy Ő sokkal többet adott nekünk, mint amit mi nyújtottunk Neki! Ő adott tiszteletet, díszet és tekintélyt nekünk!

A kontinens nagy hegyei majdnem az égbe nyúlnak és csúcsuk ködbe vész! A földi ember szemei előtt csak ritka kivételek alkalmával láthatók!

Ilyen embermagasságra emelkedett két emberöltőn át a bol-

dogúlt Főpásztor, azonban homlokáról az értelem világosságát terjesztette közöttünk és szemei az áldó nap melegét hozták le nekünk!

Nyugodjék békével és nagy lelke áldásait emlékével terjesz-
szük tovább!

Méltóztassanak őszinte mély részvétünket elfogadni!

Leitersdorfer Sándor *elnök a kolozsvári Kereskedelmi
Alkalmazottak Sport Egyesülete nevében.*

Ezelőtt két évvel együtt jubiláltunk és tiszteletünk jeléül egy zöld-fehér selyem zászlócskát nyújtottunk át Nagytiszt. és Méltóságos Ferencz József püspök úrnak, ma pedig mélyen megrendülve állunk a ravatal előtt, átérezve a veszteséget, melyet a püspök úr elhunytával mindnyájunknak okozott. Egyesületünk nevében leg-
őszintébb részvétünket tolmácsoljuk.

Dr. Sebestyén József *elnök a kolozsvári orthodox
izraelita hitközség nevében.*

A kolozsvári orth. izraelita hitközség, úgy a maga, mint egész Erdély zsidósága nevében mély megrendüléssel járul a nagy halott koporsója elé, hogy hozzátartozóinak s az Egyházi Képviselő Tanácsnak bensőséges részvétét kifejezésre juttassa.

Az a nagy csapás, mely Önöket érte, egyaránt sújtotta a testvérhitfelekezeteket s egész társadalmunkat s a dicső és tiszteletet parancsoló ősz püspökük eltávozása nemcsak Önöknek s Egyházuknak, hanem nekünk is pótolhatatlan veszteséget jelent.

Egy pátriarchális és dicsőségteljes élet befejezéseként megszűnt gondolkozni az az agy, amelynek felebaráti szeretetet, kultúrát és jótékonytságot terjesztő eszméi Erdély zsidóságára is igen nagy hatással voltak és megszűnt dobogni az a szív, melynek melegét felekezeti különbségre való tekintet nélkül, mindannyian éreztük. A zsidóság reprezentánsai közül igen sokan vannak s

Részvényilatkozatok a templomban.

köztük jómagam is, akiknek ezt a melegséget közvetlenül volt alkalmunk érezni s amelyért ősz püspöküknek soha el nem múló hálával tartozunk, emlékét pedig utódainkra is kihatóan szeretetteljes kegyelettel fogjuk megőrizni.

Szavaim gyengék és erőtlenek Istenben boldogult püspökük dicsőítésére és a nagy csapásnak ecsetelésére, mely mindnyájunkat ért; — Isten rendelésében azonban megnyugodni vagyunk kénytelenek s kérjük a Mindenhatót, adjon Önöknek nagy veszteségükhöz méltó vigaszt s fájdalmukat enyhítse az a tudat, hogy ősz püspöküket eltemetjük ugyan, de tettei és emléke mindörökké halhatatlanok maradnak.

*Az erdélyi gör. keleti egyháznak kolozsvári theol. akadémiaja
nevében Dr. Ioan Vasca dékán kondoleált.*

*A Romániai kisebbségi Ujságírók Szervezete nevében
Nyírő József szerkesztő kondoleált.*

Kovács Lajos lelkész-elnök az Egyetemes Unitárius
Lelkészkör nevében.

A gyászban, mely a mi pátriárka-életű nagy püspökünk elhunytával a szűkebb család mellett különösen unitárius egyházunkat érte, — mi, a lelkészek, az Egyetemes Unitárius Lelkészkör, őszinte részvétellel és mély fájdalommal veszünk részt.

-Úgy néztünk reá mindig, mint aki első az egyenlők között. Dísünk és büszkeségünk volt életében, az marad halálában is. Úgy állunk itt, mint a gyermekek atyjuk koporsójánál. A gyászoló család mellett első sorban érezzük s bizonyára méltán mondhatjuk el: „leesett a mi fejünknek koronája“. Mert korona volt ő nekünk, aki nagy egyéniségével és tekintélyével, ragyogó szellemi tulajdon-

ságaival és fennkölt lelkével fényt árasztott reánk és egyházunkra.

Testi szemeink elől örökre távozóban van, ami benne földi, de történelmivé nőtt egyéniségének fénysugarai még itt lengnek körülöttünk s mi érezzük, hogy e koporsó mellett állva, egész nagyságában újra megelevenedik előttünk lénye. S mint egyik nagy szellemünk tetté, Jézusra emlékezve, kérdezzük mi is önkénytelenül, most az élet határkövénél, hogy mikor és miben volt nagyobb? Akkor-e, amikor a szószéken prófétai alakja megjelent s ihletett ajka hitet, bizalmat és erőt hirdetett, — vagy amikor a gyakorlati életben irányt mutatott és vezetett? Akkor-e, amikor kormányzása alatt sokszorosan megpróbált egyházunk belső erőben és külső tekintélyben fokozatosan erősödött vagy amikor a tanácsban bölcsességgel és tekintéllyel szólott s a tán feltörő szenvedélyeket a szeretet erejével s kivételes tekintélye hatalmával fegyverezte le?! Vagy talán amikor irodalmi alkotásaiban a tudás mélysége olyan világosan és egyszerűen nyilatkozott meg? Akkor-e, amikor a Dávid Ferenc örökében, a püspöki méltóságban, félszázadot meghaladó idő alatt egyházunknak szellemi és anyagi tekintetben időről-időre újabb erőt, bizalmat és lendületet adott, vagy amikor angol és amerikai hitrokonainkkal a szeretetteljes viszonyt észrevétlenül és olyan áldásosan mélyítette, — avagy talán akkor, amikor faja és nemzete jogaiért és jövőjéért nehéz idők szomorú sorsfordulataiban és bizonytalanságai között törhetetlen hitével sziklaszilárdan állott, tettekkal hirdetve, hogy „példát adtam nektek“, tudva, hogy „aki mindvégig megáll, megtartatik“?!

Mikor, miben volt nagyobb?

Éreztük életében s ajkunk ellenállhatatlanul mondja a búcsú pillanataiban, hogy nagy volt mindig és mindenütt. Mint történelmi nagyságra tekintettünk reá már életében s most már, midőn a nagy harcot megharcolta diadallal, hitét megtartotta példát adva, erősen hisszük, hogy eltételezett számára az örökélet koronája. Lelke előtt megnyílt a mennyország kapuja, neve bevonult Erdély magyarságának s unitárius egyházunknak a történelmébe, „eszmévé finomult“ lénye bizonyára érzi, hogy az igazak fénylenek, mint a nap, Atyjoknak országában. S mi e koporsó mellett állva, mintha halanók a megdicsőítés szavát: „Jól vagyon, jó és hív szolgálóm . . . menj be a-te Uradnak örömébe“.

Megdicsőült lelke és emléke előtt leborulva fogadást teszünk, hogy szelleméhez és tanításaihoz örökre hívek maradunk.

Részvényilatkozatok a templomban.

Imádkozva kérjük a Gondviselést, hogy a gyászoló családnak nyújtson vigasztalást s unitárius egyházunkat óvja és védje s adjon az elköltözött főpásztor nagy egyéniségéhez méltó utódot.

Emléke áldva lesz tőlünk, legyen áldott mindörökké.

Dr. Kiss Elek *theol. akad. tanár és dékán a Magyar Unitárius Theol. Akadémia nevében.*

Itt, a pálmák között, csendesen pihen néhai Ferencz József püspök urunknak öregségében törékennyé vált teste, porhüvelybe annak a szellemnek, amely méltóképen és merészen követte a názáreti próféta lelki tanításait.

Jézus is egykoron ott járkált a pálmafák között, a szép Jordán völgyében, a galileai tengeren, a hegyek sziklái s a völgyek lankái és álmodozott és tanított az embertestvéri szeretetről s az élet és lélek örökértékéről, az örökélet reményével, az örökélet hitéről. Szomorú, elnyomatott nemzetének bús életében, a sötét éjszakában magasraemelt világító szövétnek volt: a világ világossága . . . Jézusnak tanítása, hite, reménye s gyönyörű emberi élete.

Benne testet öltött, hivatását élte meg az emberiség legnagyobb prófétái szelleme s ő eszményképe lett a tökéletességre törekvő embernek. Soha sem csüggedt, mindig remélt s állandóan hitt a lélek örökéletében . . .

. . . A XVI. században föléledt unitárizmus megérzi az evangéliumok gyógyító hatását, üdítő, frissítő erejét s észreveszi, hogy magukban az evangéliumokban található meg Jézus igazi tanítása hatásának titka s lelkének hamisítatlan nagysága.

Unitárius theológiánk e szellemnek, a Dávid Ferenc lelkének, szellemének volt mindég örököse s a modern életben a tudós emberek százaival egyetemben iparkodott rávilágítani Jézus evangéliumi emberi nagyságára s lelkénél fogva Istenfiúságára.

Néhai püspök urunk hosszú időn át volt tanára e theologiai intézménynek s ennek kebelében és azon kívül is sokban járult hozzá ahhoz, hogy mi, mai nemzedék, tisztán, elfogulatlanul szemlélhessük Jézus bámulatos alakját s tiszta, mocsoktalan vallás-erkölcsi tanításait.

Tanítását a halhatatlanságról, az örökélet tiszta hitéről.

Azért jöttünk ide mi tanárok és tanítványok e szomorú pil-

lanatban, hogy nagy elődeinkhez híven hirdessük a megszomoro-
dott szíveknek az örökéletnek valóságát s figyelmeztessük síró test-
véreinket arra, hogy amíg a csendes és nyugodt test álmokat ál-
modik e pálmafák között, a Dávid Ferenc örököseinek ama díszes
templomában s majd az anyaföld édes kebelében: addig az Atyához
visszaszállt lélek meg nem hal, élni fog örökkön-örökké . . .

Ne keseregjeteK, ne sírjateK! A szív nemesen érezzen, a
lélek hittel reméljen!

S amíg repül a légen át a magasbatörő lélek,
Ne búsulj testvér — szól a szív — te is élsz és én is élek.
Az élet — örökélet!

Dr. Gyalui Farkas az Erdélyi Muzeum Egylet nevében.

Kérem a Méltóságos Egyházi Tanács elnökségét és a Mélyen
Tisztelt gyászoló családot, méltóztassék az Erd. Muz. Egylet leg-
mélyebb és alázatos részvétét fogadni. Közel hetven esztendeje,
hogy az elnyomatás idején, a hajnal első derengését az Erdélyi
Muzeum Egylet megalapítása jelezte, mely gróf *Mikó* Imre, az
erdélyi magyarság akkori vezérének fáradozásával, az erdélyi ma-
gyar társadalom alkotása volt. Az alapító gyűlésen ott volt a bol-
dogult Püspök úr, mint korban fiatal, — mert lélekben mindvégig
ifjú maradt. Résztvett tehát Ő is az alapítás munkájában. Élte végéig
megmaradt egyesületünk tagjának, támogatójának, legrégibb tagunk
volt. Midőn 1925-ben a történelmi átalakulás szükségét hozta an-
nak, hogy az Erdélyi Muzeum Egylet átalakuljon, e közgyűlés el-
nöke Ferencz József Püspök úr volt. Lehetetlen volt meg nem
illetődni és meghatottság nélkül nem gondolni e gyűlésen arra az
összeköttetésre és összetartozásra, mely e két esemény által is
Mikó Imre gróf és Ferencz József püspök között létesült.

Amint ez országrész története és Egyházának története meg-
örökíti Ferencz József püspök nevét és munkáját, úgy az Egyesület
is hálával és elismeréssel írta be annaleiseibe. Mi pedig szívünkben
őrizzük meg igaz kegyelettel, szeretettel és mély hálával Őt és
emlékét.

Részvényilatkozatok a templomban.

Báró Huszár Pálné a *Romániai Magyar Nők Központi Titkársága* nevében.

Eljöttünk mi is, a *Romániai Magyar Kisebbségi Nők Központi Titkárságának* kiküldöttei, hogy a méltóságos Igazgatótanácsnak, valamint a gyászoló családnak a Magyar Nők mély fájdalomát tolmácsoljuk Erdély Nagy Fiának halála felett.

Igérjük, hogy emlékét mindig mély kegyelettel és nagyra-becsüléssel fogjuk megőrizni és igyekezni fogunk, hogy mi, a mi kötelességeinket nemzetünkkel szemben épp oly hiven teljesítsük, mint ahogyan Ő, fenkölt példájával mutatta minden alkalomkor, egy hosszú életen keresztül — mindig.

Kérjük a mélt. Igazgatótanács elnökségét, valamint a mélyen tisztelt gyászoló családot, fogadják újból szívből jövő legőszintébb részvétünket.

Dr. Veress Ferenc *egyet. tanár-elnök*
a *Kolozsvári Magyar Zenekonzervatórium* nevében.

A Kolozsvári Magyar Zenekonzervatórium nemzetünk nagy gyászában teljes szívvel, lélekkel osztozik és a megboldogult nagy főpap elhunytá alkalmából legmélyebb részvétét fejezi ki.

Gálfi Lőrinc *theol. akad. tanár a Dávid Ferenc-Egylet* nevében.

A Dávid Ferenc-Egylet képviselőjében jelentünk meg itt, hogy kifejezzük mi is részvétünket. Ennek az Egyletnek sok könnye hull ennél a nagy ravatálnál és még sokkal több tagjának sóhaja emelkedik ma az Egek Urához, azoknak a sóhaja, akik testileg nincsenek itt, de lelkileg velünk együtt gyászolnak. A Dávid Ferenc-Egylet több, mint negyven évvel ezelőtt alakult meg a vallásos és erkölcsös élet ébresztésére, terjesztésére és az elhunyt egyházi fejedelem annak kezdettől fogva alapító tagja, odaadó munkása és

tiszteletbeli elnöke volt. Ezért nagy a mi gyászunk, mélyen érzett a mi veszteségünk és részvétünk. Amikor a tisztelet, a hála, az áldozat, az imádás, a szeretet meglankadott az emberek fiai között, mi ezeknek a művelésére egyesültünk, nem, mint vezetők és hatalomra vágyók, hanem mint munkások, mint küzdők, szenvedők és áldozók. Ezért mi az elhunyt vezér emlékét is leghívebben őrizzük meg, mert az ő céljainak megvalósítására törekszünk odaadással és önfeláldozással.

Elhunyt nagy vezérünk élete egyik legnagyobb büszkeségének és dicsőségének tartotta és hirdette, hogy amikor az elmúlt század második felében az elnyomatás megszűnése után országunkban és egész Európában felsütött a szabadság napja, ő támasztotta fel Dávid Ferencet, a vallási szabadságnak ezt a nagy vértanúját. Még most is fülemben csengenek csaknem négy évtizeddel ezelőtt az evangéliumból vett biztató szavai: „Ne félj, kicsiny sereg, mert tetszett a ti Atyátoknak, hogy nektek adja az országot.“ Mi munkálunk tovább a feltámasztott vértanú lobogója alatt elhunyt vezérünk útmutatása szerint és ezzel őrizzük az ő emlékezetét Isten országának eljövételére.

Váradi Aurél *a Magyar Unitárius Egyházakörök
felügyelőgondnokai nevében.*

Egyházunk felügyelő gondnoki karának senioraként állok itt azzal a megbizással, hogy felejthetetlen emlékü püspökünk elhunytja alkalmából részvétünket tolmácsoljam. A Ferencz József nagy szellemének tartozó őszinteséggel vallom azonban be, hogy ennek a megbizásnak nem tudok eleget tenni. Úgy érzem ugyanis, hogy a gyásznak e komor óráiban nem nyilváníthatunk részvétet mi, kik a nagy veszteség felett érzett fájdalomban magunk is részvétre szorulunk. Ehelyett az elköltözött nemes szelleméhez fohászokodva segítségért, megkísérlem egy más gondolatnak kifejezését és úgy érzem, hogy ez a gondolat a Ferencz József nagy egyéniségéhez méltóan csak az összhang gondolata lehet. Az ő élete maga volt az összhang képviselője és egyházi vezetésének főgondja mindenha az összhang megóvása volt. A róm. katolikusok egyházjogában nagyjelentőségű a „kleros és laos“ megkülömböztetése,

melyen, mint sarkköveken épült fel az egyház alkotmánya. A mi egyházunk szelleme ezzel ellentétben éppen az egyházi és világi elem összhangzatos együttműködését tekinti egyháztársadalmunk legnevezetesebb alapjának, amint, a boldogult is ezt tekintette féltve őrzött jövőnk egyik biztosítékának.

Midőn tehát búcsuzunk az Ő földi poraitól és vigasztalást Istentől kérünk az Ő mélyen megszorodott családjának, legyen szabad egyúttal azt a kérést intéznünk a Méltóságos és Főtisztelendő Elnökséghez, hogy a Ferencz József nagy egyéniségének e részben is példát mutató nemes hagyományát megbecsülve, minden gondját fordítsa arra, hogy egyházunk különböző szervei között az összhang fennmaradjon, sőt, mint jövőnk legerősebb támasza, minden erkölcsi biztosítékkal körülbástyáztassék.

Ez óhajtól vezetetten kérjük Isten vigasztalását és áldását az immár égbe röppent nagy lélek által árván maradott családjára és Egyházunkra.

Gálfalvi Samu igazgató a székelykeresztúri főgimnázium nevében.

Méltóságos Elnökség!

A székelykeresztúri unitárius főgimnázium előljárósága, tanárai és ifjusága nevében borulok le az elköltözött nagy lélek dicső emléke előtt. Mi egy virágos kertnek vagyunk gondozói, amelyben ma minden virág szirmai bevonva, bánatosan hajtja le fejét, mert lehanyatlott az a nap, mely eddig illatot és színt kölcsönzött a lelkek világának.

Eltávozott nagy püspökünk, lelki Atyánk! A sors és öreg korod nem engedte, hogy a fiatalabb gyermeket, intézetünket, új ruhájában, melyet a Te bölcs kormányzásod idején nyert, megláthasd; és ime mi most egy fájdalomtól vérző szívet hoztunk ide és tartunk fel hozzád s kérünk, terjeszd ki föléje szellemkezeidet és áldd, óh áldd meg, hiszen Ő is a Te gyermeked volt!

Legyen csendes pihenése a sokat szenvedett, megtört testnek, s vigasztalás és Isten végzésében megnyugvás az árván maradt, fájó lelkeknek.

Lőrinczy Dénes *esperes-lelkész Torda—Torockó—Jára
vidéke unitárius magyarságának nevében.*

Torda nemes városának, Torockó kies völgyének, Jára vidékének és az Aranyosszék unitárius magyarságának nevében jelentünk meg gyásszal borított ősi templomunkban, hogy meghajtsuk magunkat nagy Püspökünk koporsója előtt s hogy fájdalommal hódoljunk áldott lelkü egyházfejedelmünk megdicsőült szellemének.

Még négy hónapja sincs, hogy legutóbbi Főtanácsunk alkalmával Torockó ifjúságának színes, festői ruhába öltözött képviselőtét elvezettem volt az akkor még boldog püspöki rezidenciába. Akkor a még élő, munkás, öreg testben is ifjulelkű Püspököt üdvözlöttük... és most — kimondani is oly megdöbbentő — néma koporsójára kell letennünk hálánk, kegyeletünk, szent emlékezésünk könnyektől öntözött koszorúját.

Most is fülembé csengenek a főpásztor szeretetteljes szívéből, ihletett ajkára fakadt meleg szavak: „Én népem, torockói gyermekeim! Mennyire szeretlek titeket, szeretnék mindnyájatokat keblemre ölelni, szeretnék még egyszer hozzátok elmenni.“ És tényleg az egyik közel álló nőt megölelte e szavakkal: „Hazamenvén, ölelj meg mindenkit az én nevemben.“

Valóban, mi, aranyoskőri unitáriusok, nemcsak földrajzilag, hanem érzelmileg is legközelebb éreztük magunkat az Ő nagy szívéhez. Talán a legtöbbször éreztük az ő meleg szíve dobogását, legtöbbször láttuk lángoló lelkének fénysugárait. Két egyházközségünk: a tordai és torockói közvetlen püspöki vizsgálat alatt állván, gyakran volt szerencsés alkalmunk hódoló tisztelettel, mélységes szeretettel fogadni egyházkörünk területén. Kivételes helyzetünknel fogva többször láttuk az Ő régi prófétákra emlékeztető nemesi daliás alakját, élveztük lángoló szónoklatainak magával ragadó varázs hatását.

Ezért a fájdalom is többszörös mértékben jut nekünk osztályrészül, a veszteség is nagyobb súllyal nehezedik reánk. Vigasztalást csak abban a hitben keresünk és találunk, amelyet Ő is hittel és meggyőző erővel hirdetett, hogy az emberi lélek és annak isteni tulajdonai nem hálnak meg. A szeretet, a jóság, a hűség, az önfeláldozó készség egy magasabb létben, egy fensőbb és tisztább világban tovább halad és él, tovább munkálkodik, hiszen szeret, remél. Mi hisszük, hogy az a nagy és nemes lélek, mely a földi porból eltávozott, abból az ismeretlen világból is hinteni fogja

Részvétnyilatkozatok a templomban.

---

reánk áldó sugarait s vezetni fog minket és Egyházunkat az általa megjelölt helyes úton és nemes irányban.

Fogadja a mélyen tisztelt gyászoló család és a méltóságos elnökség mélyen érzett fájdalmunk, búbánatunk és osztozó részvétünk őszinte kifejezését. A család találjon vigasztalást az isteni gondviselés hitében és abban a könnyek közt is boldogító tudatban, hogy ez a nagyszívű és fényes lelkű ember oly sokáig az övé volt. Mi pedig imádkozzunk azért s magunk is legyünk azon, hogy az Isten adjon méltó utódot a Ferencz József üresen maradt püspöki székébe.

Távíratl és levélbéli kondoleálások.*

(Érkezésük sorrendjében.)

A régenstanács távírata (magyar fordításban):

Boros püspökhelyettes, Cluj.

Kérjük, közölje az unitárius vallás híveivel részvétünket érde-
mes püspökük halálakor.

Miron, Buzdugan.

Christea Miron gör. keleti patriarcha távírata (magyar for-
dításban):

Boros püspökhelyettes, Cluj.

Fogadják részvéteket az ősz püspök halála alkalmával.

Miron, patriarcha.

(Magyar fordítás.)

Ferencz József püspök úr haláláról értesülvén, kérem, fogad-
ják legőszintébb részvétnyilatkozatom kifejezését.

Duca, belügyminiszter.

Mély fájdalommal értesültem az Unitárius Egyház nagynevű,
érdemes és kitűnő püspökének haláláról. A temetésen Paclıșeanu
kisebbségi kultuszállamtitkár által képviseltetni fogom magamat.

Lăpedatu, miniszter.

Fogadják legmélyebb részvétemnek nyilvánítását kiváló püs-
pöküknek, a nagy egyházi vezérnek és jó román állampolgárnak
elhunyta alkalmából.

Dr. Angelescu, miniszter.

Kapcsolatban a 384/1928. sz. átirattal, mellyel tudatták velünk,
hogy Ferencz József, az Unitárius Egyház boldogult Püspöke, az
örökkévalóságba költözött, kérjük legmélyebben érzett részvétnyil-

* A több, mint 300 kondoleáló-távírat és levél közül, helyszüke miatt,
csak néhányat közölhetünk. *Szerk.*